

УДК 336.368.03 (477)

Лада ШІРІНЯН

ОСОБЛИВОСТІ МІКРОСТРАХУВАННЯ В КРАЇНАХ АФРИКИ

Досліджено і висвітлено особливості мікрострахування як страхування населення з низьким рівнем доходів у країнах Африки з позицій можливого застосування позитивного досвіду в Україні.

Ключові слова: *досвід мікрострахування, регулювання, мікрострахові продукти, країни Африки.*

За оцінками Світового банку (World Bank) у світі близько 1,4 мільярдів людей живуть на менш, ніж 1,25 доларів США на добу, близько 3 мільярдів – менш ніж 2,5 доларів США на добу, близько 4,5 мільярдів – менш ніж 8 доларів США на добу [1]. В Україні населення з низьким рівнем доходів, по-перше, не користується послугами страхування, по-друге, має щомісячний дохід на рівні 1000 грн., що складає близько 4 доларів на добу. Убезпечення такого населення можливе за допомогою мікрострахування, *наукова та практична значимість* якого гадається безсумнівною.

Мікрострахування – це страхування населення з низьким рівнем доходів за умов сплати невеликих страхових внесків, що адекватні низьким доходам бідного населення [2, 142]. *Актуальність* зазначеної проблематики пов'язана з можливістю застосування в українських умовах досвіду інших країн з організації мікрострахування.

За оцінками фахівців Міжнародної Організації Праці (International Labour Organization) та Фонду Munich RE (Munich RE Foundation) в світі вже налічується близько 500 мільйонів осіб, що користуються послугами мікрострахування [3, 11]. Оцінки інших виявляють, що лише близько 150 мільйонів людей мають мікростраховий захист [4]. Причому лише 3% населення в 100 найбідніших країнах світу мають доступ до страхового захисту взагалі [5, 4].

Саме тому, з позицій необхідності страхування бідних верств населення, мікрострахування все більше привертає до себе увагу як національних урядів, так і впливових міжнародних організацій, таких як Світовий банк, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, організації системи ООН, Фонд Мелінди і Біла Гейтса, Міжнародний фонд розвитку сільського господарства (IFAD). За підтримки названих організацій був створений міжнародний Центр мікрострахування (компанія, що базується в США), Центр фінансування країн Центральної і Східної Європи і СНД (польська неурядова організація у м. Варшава).

Потенційна привабливість ведення мікрострахового бізнесу базується на можливості охоплення населення і захисту від ризиків з великою частотою настання і невеликими витратами (повсякденні ризики). За таких умов виплати відшкодування будуть частими, однак невеликими за розмірами [6, 13]. Зазвичай відповідні ризики залишалися поза увагою у традиційному страхуванні. У мікрострахуванні вони стають важливими не лише для рентабельності бізнесу, а й для реалізації програм соціального захисту незаможного населення.

Проблеми мікрострахування в світі вивчаються такими *зарубіжними вченими і фахівцями* міжнародних організацій як К. Черчіль (Craig Churchill) [7], В. Джін-Квон (W. Jean Kwon) [8], М. Маккод (M. J. Mc Cord) [9]. У *вітчизняній економічній літературі* теоретичні розробки з цього питання пропонуються в працях Л. В. Шірінян [10-11] та були частково досліджені Центром фінансування країн Центральної і Східної Європи і СНД [12]. Сьогодні в багатьох країнах Азії, Африки і Латинської Америки знайшли застосування офіційні і неофіційні схеми розподілу ризиків та мікрострахування, які дають змогу надати страховий захист найуразливішим верствам населення. Тому перш ніж реалізувати рішення про запуск мікрострахування на вітчизняному страховому ринку потрібно дослідити передумови його впровадження з врахуванням досвіду зарубіжних країн. У нашій попередній публікації вже представлено досвід розвитку мікрострахування в країнах Азії [13]. В цій роботі ми

пропонуємо результати дослідження розвитку та особливостей мікрострахування в Африці.

Метою статті є вивчення досвіду і дослідження особливостей становлення й розвитку мікрострахування в країнах Африки для можливого застосування в Україні.

Мікрострахування розвивається далеко не в кожній країні, але останніми роками знаходить застосування як у країнах, що розвиваються, так і у розвинених країнах. Світовий розподіл мікрофінансових установ (спеціально створених банків, кредитних союзів, небанківських організацій) і мікростраховиків представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Рейтинг регіонів за кількістю мікрострахових організацій*

Регіон	Кількість мікрофінансових установ	Кількість мікростраховиків
Азія	365	104
Америка і Кариби	308	68
Африка	267	42
Загалом у світі	1205	222

*Джерело: адаптовано автором за даними дослідження [8, 157].

Світовий розподіл обсягів мікрострахування показує, що найбільшу частку мають ті країни, де спостерігаються найбільші обсяги мікрокредитування [13; 8, 134]. Не є винятком і країни Африки. Це засвідчує, що мікрострахування часто слугує вдалим засобом захисту банківських установ, які надають кредити незаможному населенню, від ризиків неповернення кредитів.

Африка за кількістю мікростраховиків посідає третє місце в світі. На континенті близько 15 мільйонів осіб з 32 країн мають мікростраховий захист: в середньому 9 мільйонів з мікрострахування життя і 6 мільйонів з мікрострахування здоров'я [3, 11]. Досить широкого розповсюдження мікрострахування набуло в тих країнах Африки, де такі послуги надають неформальні організації. Переважна більшість останніх спеціалізується на допомозі у похованні (табл. 2).

Таблиця 2

**Приклади найбільш поширених неформальних організацій
мікрострахування в Африці***

Країна	Назва неформальної організації	Функції
Уганда	«Munno mukabi»	Покриття похоронних витрат
Південна Африка	Похоронні товариства	Емоційна підтримка, допомога
Ефіопія	«Іддіри» (поховальні бюро)	Покриття похоронних витрат
Єгипет	«Takaful»	Співпраця членів ісламської релігії задля спільного блага

*Джерело: адаптовано автором за власним дослідженням і даними дослідження [14, 34].

Перейдемо до більш детального вивчення досвіду мікрострахування в країнах Африки. Для цього поділимо континент на п'ять регіонів і розглянемо головні країни кожного регіону, де мікрострахування набуло вдалого поширення (табл. 3).

Таблиця 3

Країни Африки, де набуває поширення мікрострахування*

Регіон Африки	Коротка назва країни регіону
Східна Африка	Уганда, Танзанія, Кенія, Ефіопія
Західна Африка	Гана, Малі, Нігерія
Північна Африка	Єгипет, Судан, Алжир
Центральна Африка	Демократична республіка Конго, Конго, Замбія
Південна Африка	Малаві, Ангола, Мозамбік

*Джерело: складено автором

Східна Африка. В Уганді, де мешкає близько 30 млн. осіб, 85% населення позбавлено страхового захисту. Поряд з цим останнім часом в країні сформувалося близько 10 мікростраховиків, що пропонують страхувати життя і здоров'я. Наприклад, провідна організація з мікрофінансування FINCA в Уганді видає мікрокредити разом зі страхуванням життя позичальника і постійно розширює перелік ризиків (за рахунок страхування майна позичальників), що покриваються, і контингент застрахованих (страховий захист для членів сімей позичальників) [15]. Інша компанія, «Microcare»,

пропонує комплексне медобслуговування, оплата якого здійснюється після підтвердження особи. При цьому запропоновано амбулаторне й лікарняне лікування та надання призначених ліків. Вона розпочала свою діяльність як неприбуткова мікрострахова організація, а зараз функціонує як повноцінна страхова компанія в Уганді. Страхова компанія «AIG Uganda» надає послуги з групового індивідуального страхування від нещасного випадку. Воно охоплює страхування життя, від непрацездатності й втрати майна (за винятком ВІЧ/СНІД). Страхування охоплює 1,6 млн. утримувачів полісів в Уганді, Танзанії, Малаві – позичальників 26 Міжнародних фінансових організацій-членів мережі. Страховий внесок становить в середньому 0,5% від суми отриманої людиною позики [14, 230; 15; 16, 49].

Більшість жителів іншої країни, Ефіопії, є членами одного або більше поховальних бюро (так звані «іддіри»), які знаходяться на території міста й на сільській території. «Іддіри» зазвичай пропонують своїм членам страховку з вигодою, сплаченою готівкою або в формі забезпечення поховання у разі смерті одного з членів сім'ї. Учасники цього бюро, як правило, сплачують щомісячний внесок [17, 12].

Досвід країн регіону показує, що мікростраховики починають власну діяльність як неприбуткові організації, але згодом вдалися менеджмент і поширення спектру послуг дає змогу змінювати статус діяльності на прибутковий.

Західна Африка. У Республіці Гана страхування життя й накопичення заощаджень переважно здійснює компанія «GEMINI» в місті Анідасо. Доставку мікрострахових продуктів проводять через мережу сільських банків, ощадних і кредитних компаній [14, 360]. Надалі передбачається ще й страхування від нещасних випадків і госпіталізація.

У Кенії використовують інший вид комбінованої діяльності: медичні картки з ідентифікацією за фотографією, які пропонує компанія «AFYA». Ціна такої картки – 75 доларів на особу на рік. Це сумісний проект 4-х організацій: компанія AAR Health Services надає медобслуговування, а банк K-Rep Bank – позики на оплату карти. Ця страховка покриває усі амбулаторні витрати і госпіталізацію.

Отже, бачимо вдалий приклад навіть не подвійної, а потрійної схеми взаємодії: банк + медичний заклад + страховик. Водночас, на нашу думку, така взаємодія має певні обмеження щодо місця використання позики. Так, гадається доцільним можливість не прив'язувати утримувача страхових послуг до однієї лікарні, адже страховий випадок може відбутися з людиною в різних куточках країни.

Північна Африка. Ця частина регіону має національні традиції забезпечення, що сформовані під впливом релігійних поглядів. Приклад однієї з ісламських країн цього регіону, Єгипту (з населенням 85 мільйонів і 78% бідних громадян, 57 % мешканців сільської місцевості), засвідчує, що широкого розповсюдження там набуло ісламське страхування «Такафул» (арабське слово, що означає «об'єднана гарантія»). Воно є формою страхування, що заснована на законах мусульманства й шаріату [3, 211; 18]. Основоположна філософія схожа з кооперативною формою з додатковими обмеженнями на інвестиції й є більш гнучкою щодо формування капіталу. Метою є взаємодопомога. Принципи страхування «Такафул» виражаються так: члени групи співпрацюють один з одним задля спільного блага; члени групи платять внески для допомоги тим, хто потребує підтримки; збитки розподіляють за системою розподілу відповідальності серед членів общини; невизначеність внесків і компенсації неможлива; ніхто не одержує переваг за рахунок інших.

Наразі в Єгипті немає спеціального законодавства щодо мікрострахування. У 2002 році банкам було дозволено продавати страхові продукти, а у 2009 році був прийнятий новий закон про страхування.

Отже, досвід Єгипту показує можливість релігійного спрямування мікрострахування. Це, з одного боку, допоможе незаможним, з іншого – суттєво зменшить доступ інших до такого страхування внаслідок релігійних обмежень.

Південна Африка. У регіоні розповсюдженим є поховальне страхування, яке пропонують постачальники офіційного й неофіційного страхування. Щорічна премія з особи становить від 7 до 50 доларів (США). Середній розмір допомоги може суттєво коливатися від 75 до 1500 доларів на одне поховання. Витрати на одне поховання

становлять у середньому 900 доларів. Останнім часом науковці пропонують актуарні розрахунки щодо можливостей мікрострахування в регіоні [19, 123].

Іншим новим мікростраховим продуктом стає страхування від безробіття. У країні Малаві таку мікростраховку пропонує з 2003 року банк Opportunity International разом із місцевою страховою компанією. Здійснюється страхування клієнтів-позичальників банку, які є низькооплачуваними працівниками, що працюють на повну ставку. Якщо такий позичальник втрачає роботу, страховка покриває погашення позики впродовж 3-х місяців [20, 18].

Такий досвід може бути повчальним для вітчизняного ринку страхових послуг. Він показує, як можна шляхом комбінування банківської і страхової діяльності покращити захист малозабезпечених верств населення. На думку автора, це особливо актуально для мікрострахування кредитів малого бізнесу й низькооплачуваних працівників в Україні.

Отже, досвід країн Африки показує можливість вдалого поєднання страхового покриття різних важливих для бідного населення ризиків.

Соціальний захист і мікрострахування. Останні дослідження рівня соціального захисту в країнах Африки, що розвиваються, виявляють, що переважна більшість бідного населення працює у неформальному секторі економіки в той час, як не весь неформальний сектор є бідним (рис. 1). По перше, масштабі неформального сектору перевищують розміри формальної економіки. До того, соціальний захист в таких країнах не охоплює всю економіку і має прогалини. Соціальне страхування охоплює до 60% населення, що працює в формальному секторі. Водночас менше 10 % населення з низьким рівнем доходів, яке працює в неформальній економіці може скористатися основним соціальним захистом. Більша частина працівників неформальної економіки можуть скористатися лише допомогою друзів і родичів і не мають соціального захисту. Саме для останніх категорій населення країн Африки переважно набуває поширення мікрострахування.

Рис. 1. Структурна діаграма економіки типової країни Африки, що розвивається*
 *Джерело: адаптовано автором за даними дослідження [3, 41].

Таким чином, вивчення досвіду мікрострахування країн Африки дає підстави стверджувати, що мікрострахування може бути прибутковим і корисним не лише для страхувальників, а й для держави як с позицій покращення соціального захисту населення, так і з позицій отримання надходжень до бюджету. Комбінування банківської, медичної і страхової діяльностей дає змогу покращити захист малозабезпечених верств населення і розширити коло споживачів. Мікрострахові продукти стають вдалими в разі участі в їх розробці багатьох сторін: страхувальників, страховиків, недержавних організацій, фінансових інституцій. Послугами мікрострахування можуть користуватися працівники як формальної економіки, так і неформальної економіки. Мікрострахування краще розвивається в країнах, які мають окремий закон про мікрострахування, однак може набути поширення й у рамках традиційного законодавства про страхування.

Отримані висновки дають можливість застосувати апробовані результати позитивного світового досвіду для розробки і впровадження мікрострахування в Україні.

Література

1. *Martinez R. Microcredit is No Magic Wand Against Poverty / R. Martinez. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ipsnews.net/news.asp?idnews=105839>. – Назва з екрану.*
2. *Шірінян Л. В. Мікрострахування – новий напрям розвитку страхової діяльності в Україні / Л. В. Шірінян // Регіональна економіка – 2010. – №2. – С. 141-150.*
3. *Protecting the poor – a microinsurance compendium. Volume II / Edited by the C. Churchill and M. Matul / International Labor organization in association with Munich Re Foundation. – Germany : Munchen, Switzerland: Geneva. – 2012. – 666 p.*
4. *Microinsurance Identified as New Paradigm for Business // Insurance Networking News. – February 29. – 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.insurancenetworking.com/news/microinsurance-accenture-29989-1.html>. – Назва з екрану.*
5. *Wiedmaier-Pfister M. Security at little cost microinsurance in Financial Systems Development. BMZ Position Paper: Microinsurance – a field of activity for German development policy / M. Wiedmaier-Pfister, B. Klein, H. Denker, J. Wagner // Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Bonn: Germany, 2009. – Strategies 179. – 23 p.*
6. *Шірінян Л. В. Ризикова складова мікрострахування / Л. В. Шірінян // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №6. – С.11-15.*
7. *Churchill C. Insuring the Low-Income Market: Challenges and Solutions for Commercial Insurers / C. Churchill // The Geneva Papers. – 2007. – Vol. 32. – P. 401-412.*
8. *Jean-Kwon W. An Analysis of Organisational Market and Socio-cultural Factors Affecting the Supply of Insurance and Other Financial Services by Microfinance Institutions in Developing Economies / W. Jean-Kwon // The Geneva Papers. – 2010. – Vol.35. – P. 130-160.*
9. *McCord M. J. Supplying Health Microinsurance: Lessons from East Africa / M. J. McCord // International Journal of Public Administration. – 2007. – Vol. 30. – P.737-764.*

10. Шірінян Л. В. Ключові питання державного регулювання мікрострахування / Л. В. Шірінян // Наукові праці НДФІ – 2011. – №4 (57). – С. 11-21.
11. Шірінян, Л. В. Сутність і специфіка полісів мікрострахування для малозабезпеченого населення і представників малого бізнесу / Л. В. Шірінян // Економіка і право. – 2011. – № 3(31). – С. 20-25.
12. Matul, M. *Market for Microinsurance in Ukraine. Low-Income Households Needs and Market Development Projections.* / M. Matul, E. Durmanova, V. Tounitsky / Warsaw : Microfinance Centre for CEE and the NIS, 2006. – 75 p.
13. Шірінян Л. В. Досвід розвитку мікрострахування у країнах Азії / Л. В. Шірінян // Наукові праці НДФІ – 2012. – №1(58). – С. 95-105.
14. *Protecting the poor – a microinsurance compendium* / Edited by the C. Churchill / International Labor organization in association with Munich Re Foundation. – Germany: Munchen, Geneva. – 2006. – 678 p.
15. Гребенищikov Э. С. Микрострахование – не вполне обычное страхование и не только для малоимущих / Э. С. Гребенищikov // Финансы. – 2007. – № 10. – С. 47.
16. Roth J. *The landscape of microinsurance in the World's 100 poorest countries* / Jim Roth, M. J. McCord, D. Liber // The Microinsurance centre, LLC, 2007. – 107 p.
17. Clarke D. *Chapter 2: Microinsurance decisions: evidence from Ethiopia* / D. Clarke and G. Kalani // Mimeo, UK: University of Oxford, 2011. – 45 p.
18. *Takaful* // Wikipedia, the free encyclopedia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.wikipedia.org/wiki/Takaful>. – Назва з екрану.
19. *The future of micro-insurance regulation in South Africa* / National Treasury Department of Republic of South Africa // Discussion paper. – 2008. – 136 p.
20. *Technical assistance for the promotion of microinsurance – the experience of opportunity international* / CGAP Working group on Microinsurance: good and bad practices // Case Study 11, 2005. – 55 p.